

## NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Telemark

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Sannidal

Emne: Död og begravelse

Bygdelag:

Oppskr. av: T.A.Tande

Gard: Lislau

(adresse): Sannidal

G.nr. 1 Br.nr. 19-21

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):  
Gjennom lærer Halvor Gjerde, 57 år, som har fått  
opplysninger også gjennom sin mor Inger Gjerde 84 år (död)

1. Når reven skreik var <sup>SVAR</sup> det tegn på at en skulle dö.  
"Eg likar ikkje reven gutt". Og kattugla varslet dö

3. Når det var begravelse var folk borte på låven og kjente på den döde. "Var hanmjuk i ledane, venta han ein etter seg."

6. Ordet "moldgråe" om serlig matlyst noenå dager för ble brukt av en, men ho var flytta inn fra Fyresdal.

Det var et bryllup på Levangshøia (Skåtøy) da slokka lyset for ~~xxxx~~ brura i kjerka, ho döde året etter.

Dödsleiet

10. De sente för ofte bud etter presten, mindre nå.
11. Presten brukte prestekjole, det var hvit duk på et bord ved sengen, lys. Familien var inne, og det var av og til hele familien var med ved nadver. Presten leste et ord, sang en salme för og etter.
12. De sente bud etter familien.
13. Det fortelles om döende at de ville sikre seg at det ikke ble spart på maten i gravferda.  
Tiden mellom dödsfall og begravelse.
14. Her er brukt forskjellige uttrykk for å dö.  
"Han fekk flytte"- "Ho er ruslag". "Nå har han Anders sett pipen te." (det ble sagt uten noen diskriminering av avdöde)
15. Det ble brukt speil og holdt for munnen.
17. Det ble brukt å legge mynt på öyelokket.
18. Underkjeven ble bunnet opp med törklæ.
19. Det var ofte en hentet noen av de nærmeste naboene når en var död.
22. En åpnet vinduet, hengte hvitt laken for, og kledde inn speilet med hvitt klede. Klokka ble stanset.
23. Det gikk gjerne 4-5 timer för en flyttet liket.
24. Liket ble lagt på en benk
26. En mener det må være sengehalmen, og den ble brent tålig snart etter på.
30. Det gikk ikke noen fastsatt tid för en stelte liket, det var tålig snart etter döden.
31. Det var gjerne en bestemt mann eller kvinne i kretsen som hadde det arbeidet. "Ja, Anne har vaska mange lik her i kretsen, og det siste ho gjorde för ho döde brått, det var å vaske seg sjel, så det slapp andre å gjöre" sa en mann ved kransepålegging i 1950

- 33. Håret ble stelt
- 34. ~~x34x~~ Menn ble barbert
- 35. Neglene ble klippet.
- 36. Liket ble vasket.

Likklær

- 38. En brukte ordet "svöpe"
  - 40. Ordet "liklaken" er kjent, det var vanlig störrelse på det.
  - 42. Det blebrukt både over og underklær.
  - 45. Föttene var synlige
  - 46. Det var strømper men ikke sko.
  - 47. Kvinnene hadde somme tider lue.
  - 51. Det ble vel i slutten av 1930 årene mer alminnelig å kjøpe likklær
  - 52. Nå er det alminnelig at et byrå "legger vekk den döde"- klærne er av papir, laken avpapir.
  - 53. Det kalles for "svöp"
  - 58. Det fortelles om en mann at han hadde 4 malm-bord stående ferdig til kiste.
  - 61. Det var för en snekkerkyndig mann i nabolaget. I senere tid snekkerforretning.
  - 62. Kisten var för svart
  - 63. Hvitmalte kister kom i bruk for omkr.60 år siden
  - 65. Det ble nytte sagflis til underlag.Hävelspon.
  - 67. Kisten kjøpes nå ferdig og er hvitmalt.
  - 70. Folk bant kranser hjemme av hageblomster, barlind og myrtel.
  - 74. Noen av de nærmeste var mednår den döde ble lagt bort.
  - 75. Nei, det var ikke noe serskilt för gravferdsdagen
  - 76. Kisten sto på läven, eller i uthuset hvor det ikke var gardsbruk.
  - 77. Sto liket inne ble speil dekket med hvitt tøy.
  - 78. Det ble ikke pyntet på läven, bare litg granbar på golvet.
  - 83. En la en duk over ansiktet. Benene vendte mot døren.
  - 87. Her er ikke gravkapell, men et bærerom under kirkestuen. Begravelsen foregår fra kirken, men det er enkelte på gårdene som holder på den gamle skikken at begravelsen foregår fra heimen. Det er nå slutt på at folk samles om formiddagen og får mat og drar til kirke, og tilbake til middag og kaffe. Nå samles en mindre krets av familien, følger til kirken, presten holder en bæreandakt helst i heimen, liket settes inn i bæreromet, og det settes så på begravelsesdagen inn i kirken, oppe i koret. Dette pyntes med lys og kranser. Etter begravelsen samles en heime eller på et bedehus til "minnefest" der er bevertning med smörbröd og kaker og kaffe, og holdes noen taler. Presten pleier "følge med tilbake".
- Sorg.
- 89. Det skulle være stille på gården, og en tok seg fri fra en god del av arbeidet.
  - 93. Folk hadde för sorgedrakt, nå blir det mindre av det, bare en svart band hos menn, om armen men i det siste "på lapellen" ( jakkeslaget)
  - 97. Råd for sorg, var å begynne å arbeide.

Synge ut liket

98. Likeferden måtte ikke være på søndag.  
 99. Begravelse , gravferd, gravöl.  
 100. Liket ble "sunget ut" var det dårlig vær inne, ellers sto kisten på tunet.  
 101. Lokket ble ikke tatt av kisten, det ble sagt fra at " de som vil se han~~x~~ kan komme på låven" og så ble låkket skruet til der.  
 103. Det ble brukt lys. Før i tida sto de på kisten, nå ved hovedenden.  
 104. Det var to lys.  
 106. Kjøkemesteren tok dem bort.  
 110. Det har ikke vært råd å finne noen som kjenner skikken med våkenatt.  
 112. Gråtekoner ikke kjent.  
 113. liksalmer ble sunget med dempet stemme og sakte rytme.  
 114. Presten er i alminnelighet tilstede i hjemmet.  
 115. Det har vært brukt det folk minnes,-altså en 60-70 år her.  
 116. Kunne ikke presten komme, var klokkeren eller en lærer tilstede.  
 117. Det er fortalt at " i gamle dager drakk de til ære for den døde".  
 119. Det var sønnene som bar faren ut, ellers naboer.  
 121. Det er det samme nå, gjerne arbeidskamerater eller folk i grannelaget.  
 122. Fotenden måtte bæres først ut.  
 123-24 Ukjent.  
 125. Det ble strödd med hakka granbar i tunet og på veien ut et stykke.  
 128. Det er ikke alle kvinner som følger til kirkegården, de går gjerne med et stykke ned til hovedveien, så tilbake ~~gi~~ igjen.  
 129. Det var helst menn som fulgte för.  
 130. Kvinnene begyndte å følge da en fikk triller og veier, altså omkring århundredskiftet, nå er det helt vanlig, busser og biler.  
 131 Det ble reknet som en ære at mange var med, mange hester ( og nå mange biler)  
 132, Ikke brukt her, hverken æresporter eller gran-  
 133 bar ved veikryss, men flagg er på halv stang.  
 135. Det heises flagg på halv stang i hele grenda, og på gårder langs veien.  
 136. De siste par år er enkelte begyndt med skikken å heise flagget i topp etter gravferden.  
 139-40 Ukjent her.  
 144. Kisten måtte ikke settes på marken.  
 145, Det ble ikke nyttet noe serlig underlag i kjerre, eller nå på lastebil  
 146, Hesten skulle være mørk av farge.  
 148 Til kirkegården skulle det helst gå i ganga eller om det var lang vei, sakte ~~tilt~~. Når de kom nær kirken kjørte "ringarane" foran, det var noen av naboene som skulle ringe medkirkeklokkene, Nå er dette "kommunalt" besörget av graveren. Når fölget kom nær så de så kirken stoppet de og ventet på klokkene skulle ringe.  
 149. På heimveien var detkappkjöring, likhesten kom sist.  
 150. Det var gjerne sönn på gården, eller en nabo.  
 151. Kjörreren sat av og til på selve kisten. Men kortere vei, så gikk han ved siden.  
 152. Tremei-slede ble brukt, og en bar i ulende.

På kirkegården.

156. Det var de samme bærerene som hadde våret den ut av heimen.

157. Redskaper ble holdt av kirken.

161. Presten som som regel fulgte med i følget og kjørte etter kisten, tok på sin samarie i sakristiet, kom ut til inngangen, og mens klokkene ringte og kisten ble båret inn på kirkegården gikk graveren først og viste vei, så fulgte presten og klokkeren og sang "Hvo vet hvor nær meg er min ende"

166. Det ble ikke ringt etter jørdfestingen. Folk sto en stund, memmen med hatten foran ansiktet, og så trådte be'armannen eller en i familien fram og takket for deltakelsen og bad "alle med tilbake til heimen."

Graven

167. Fast graver kjennes fra 1860 årene.

169 Ingen erindring om det, men det sies at før brukte følget å kaste graven til før de dro.

171. Ikke kjent.

174. Kransene på besørget lagt på gravhaugen av graveren., så ble den senere torvlagt, og det ble satt et trekors, senere jernkors, nå brukes stein.

175. Til jul legges gjerne kranser på gravene, ellers holdes de fleste pent stelt med blomster

Særlige tilfeller.

176. Det kjennes ikke noe om slike ting, bortsett fra at man sier "før måtte de løfte han over kjerke-muren som hadde gjort ende på seg." Men noe bestemt tilfelle kjennes ikke.

Gravøl.

182. Det vanlige ord nå er "begravelse". Før gravøl.

183. Det var fast be'armann, eller en slektning.

186. Han skulle opptre høgtidelig. Han hadde en fast remse, men den er desverre glemt. Han stälte seg på golvet når han kom inn og remsa den opp.

188. Be'armannen skulle ha en dram.

190. Gravölet varte för to dager (men ikke alltid)

191. Det var dram når de kom, og ölbollen gikk rundt. Til middag var det fersk suppe, kjøtt, öl og dram. Så var det kaffe og kaker.

196. Gjestene hadde sending med. Det var lefse og julekake. Senere var det bestilte kaker som "topp-julekake". Det var tre eller fire svære lag lagt i pyramideform. Navnet på den döde sto tündt i sukker.

201. Før krigen 1940-45 var det vanlig å möte om formiddagen, kaffe og smörbröd, så til kirke, så middag og endelig kaffe og kaker för en dro. Nå er det samling kl. 13 eller 14 i heimen eller i kirke, og så en kopp kaffe med smörbröd og kaker. Skikken med ~~skikk~~ dans i gravöl forekom i 1870 åra senest, men Peder Rinde ivret sterkt imot det og det kom av bruk etter vekkelsen i 1885.

203. Skikken med sending holdt seg lenger i begravelse og ennå forekommer det at folk baker en kake og tar med.

204 Men de fleste senner nå krans.

205. Det huskes at folk kom medkrans omkring 1900 årene

206. Den var heimelaga, hageblomster, barlind, myrtel.

207. Slöyfekrans reknes for serlig fint, det blir nå flere av dem og da med navn og et eller annet ord.

209. Kransene ligger på grava til de er visnet.

210. Det er slutt med å nyt alkohol nå.

212. Avertering alminnelig de siste 40-50 år.